

◆ Elm xadimləri

Əziz Əliyevin 1998-ci ildə böyük alimin 100 illik yubiley tədbirində

Azərbaycan tarixində elə şəxsiyyətlər var ki, xalq onları heç vaxt **unutmur**, **daim** xatırlayır və yaddaşlarda yaşadır. Görkəmli dövlət xadimi və **Azərbaycan səhiyyəsinin inkişafında** misilsiz xidmətləri olmuş bacarıqlı elm adamı **Əziz Əliyev** də dövrünün tanınmış şəxsiyyətlərindən idi. Bu böyük insan XX əsrin əvvəllərindən ömrünün sonuna qədər dövlət quruculuğu işlərində, tibb elmi və təhsili sahələrində əldə etdiyi elmi biliyini, bacarıqlarını dövlət idarəçiliyinin təkmilləşdirilməsinə həsr edərək **təkcə ölkəmizdə deyil, onun hü-dudlarından kənarda da tanınmış, şərəfli ömrü ilə əbədiyyət qazanmışdır.**

Əziz Əliyevin yaşadığı zaman da, məkan da bir-birindən xeyli fərqlənirdi. Bu şəxsiyyətin həyatı bənzərsiz idi, hər bir insanın yaşadığı ömür deyildi. Onun ömrünün bütün anlarında mənsub olduğu xalqın tarixi ilə bağlı çoxlu əlamətdar məqamlar var.

Görkəmli dövlət xadimi Əziz Əliyev bütün həyatını sevdiyi peşəyə həsr etmiş, təhsil, səhiyyə təşkilatçısı kimi misilsiz işlərə imza atmışdır. O, gənc yaşlarından Azərbaycanda səhiyyə işinin təşkilində, eləcə də dövlət quruculuğu proseslərində fəal iştirak etmişdir. Daha sonra dövlət idarəçiliyi işinin təkmilləşdirilməsində tarixi xidmətlər göstərmişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyev 1998-ci ildə böyük alimin 100 illik yubiley tədbirində Əziz Əliyevin əməyini, tarixi xidmətlərini yüksək dəyərləndirərək demişdir: "O, həm həkim, həm alim, həm də səhiyyə təşkilatçısı idi. O, dövlət xadimi, nazir, çətin illərdə Azərbaycanın rəhbərlərindən biri, XX əsrin ən ağır illərində Dağıstanın birinci rəhbəri idi. Moskvada, sonra isə

Naxçıvanın Şərir rayonunda, Cənubi Azərbaycanın Ərəblər kəndində, sonra yenidən Naxçıvanın Şahtaxtı kəndində məskunlaşırlar və burada ağır məcburi köçkünlük həyatı yaşayırlar. Vəziyyət isə dözülməz idi. Həmin illərdə ermənilər Azərbaycan torpağında soydaşlarımıza qarşı əsl soyqırımı aktları törədirdilər. Tarixi mənbələrə görə, XIX əsrin sonlarında (1897-ci ildə) aparılan siyahıyaalma məlumatları göstərir ki, İrəvan Quberniyasında yaşayan əhalinin 87 faizini yerli xalq, yəni Azərbaycan türkləri, çox cüzi bir hissəsini isə ermənilər və digər millətlərin nümayəndələri təşkil edirdi. Lakin Daşnaksütyun partiyası yaradıldıqdan sonra 1905-1907 və 1917-1918-ci illərdə bu rəqəm erməni zorakılıqları nəticəsində 50 faizə qədər azaldı. Azərbaycan torpaqlarına zorla miqrasiya etdirilən gəlmə ermənilər tədricən mərhələlərlə, planlı surətdə havadarlarının köməyi ilə yerli xalqı - azərbaycanlıları öz dədə-baba yurdlarında soyqırımına uğratdılar və salamat qalan

əhalinin didərgin düşməsinə məcburi vəziyyət yaratdılar. Ulu Öndər Heydər Əliyev görkəmli alimin 100 illik yubileyindəki nitqində xüsusi vurğulamışdır ki, İrəvanda anadan olmuş Əziz Əliyev artıq 1918-ci ildə özü və bütün ailəsi soyqırma, deportasiyaya məruz qalmışdır: " O, ermənilərin Azərbaycan xalqına qarşı törətdikləri soyqırımı çox gənc yaşında özü görmüş və doğma diyarını tərk edərək Naxçıvana, oradan da Bakıya köçməyə məcbur olmuşdur".

Əziz Əliyev gələcəyə inamını, ümidini itirmirdi. İnsanlara faydalı olmağa çalışırdı. Yaşının erkən çağlarından onda belə bir prinsip formalaşmışdı ki, əsl insan hansı şərəitdə olursa-olsun, bacardığı qədər başqalarına kömək etməyə çalışmalıdır. Təşkilatçı olmalıdır, vəziyyəti mümkün qədər nizama salmaq üçün bütün gücünü ortaya qoymalıdır, xalqa xidmət göstərməlidir. Gimnaziyada qazandığı mükəmməl savad, ardınca Sankt-Peterburq Tibb Akademiyasında birillik təhsil və həkim briqadasında iş təcrübəsi Əziz Əliyevdə tibb sahəsində müəyyən bilik və bacarıqlar formalaşdırmışdı. Həç bir tibbi xidmət imkanının olmadığı, məcburi köçkünlük şəraitində insanların müxtəlif xəstəliklərdən əziyyət çəkdikləri vaxtlarda Əziz Əliyev kimi tibbi bacarığı olan gənclərə böyük ehtiyac var idi. O, həkim köməkçisi, əczaçı köməkçisi vəzifələrini fədakarcasına yerinə yetirirdi. Həm xalqa xidmət edir, həm də gələcək həkim və səhiyyə təşkilatçısı kimi zəngin təcrübə toplayırdı. Tibb təhsilini davam etdirmək arzusunda da qərarlı idi.

Heydər Əliyev yubiley təntənəsində alimin xarakterindən səhbət açarkən deyirdi: "O, lap əvvəldən qeyri-adi insan idi. Onun tərcümeyi-halına diqqət yetirin. İrəvanda rus gimnaziyasında təhsil almaq və oranı qızıl medalla bitirmək, gənc ikən kömək üçün milyonçu Hacı Zeynalabdin Tağıyevə müraciət etmək, ondan bu köməyi almaq və bütün dünyada məşhur olan hərbi tibb akademiyasında ali tibb təhsili almaq üçün Peterburqa getmək - gənclik illərində bunu heç də hər kəs bacarmazdı. Həç də hər kəs bu qədər məqsədyönlü ola bilməzdi. Başqa sözlə, bu qeyri-adi istedadı ilahidən gələn insan özünün məqsədyönlülüüyü, fədakarlığı, zəhmətsevərliyi, biliklərə can atması sayəsində çox şey qazanmış, hərtərəfli insani keyfiyyətlər əldə etmişdir. O həm həkim, həm alim, həm də səhiyyə təşkilatçısı idi".

Məqsədinə çatmaq üçün bütün çətinlikləri dəf edirdi

Böyük alim 1923-cü ildə ali tibb təhsilini davam etdirə bilmək məqsədilə ailəsini Naxçıvandan götürüb Bakıya köçür. Həmin andan etibarən onun həyat və yaradıcılığının mühüm bir mərhələsinin təməli qoyulur. O, Bakıya gəldikdən sonra Azərbaycan Xalq Komissarları Şurasında işə düzəlir və ona tapşırılan bütün işlərin öhdəsindən layiqincə gəlir. Orada iş icraçısı, ümumi şöbə müdirinin müavini, katib köməkçisi və katib vəzifələrində çalışaraq özünü mükəmməl təşkilatçı kimi göstərə bilir. Əziz Əliyev 1923-cü ildə həm də qəbul imtahanlarını müvəffəqiyyətlə verərək, 1919-cu ildən fəaliyyət göstərən Bakı Dövlət Universitetinin Tibb fakültəsinə daxil olur. 1927-ci ildə çoxdan bəri arzusunda olduğu ali tibb təhsilini əla qiymətlərlə başa çatdırır. Elə

Şəxsiyyət meyarı

həmin il Xalq Komissarları Şurasının göndərişi əsasında klinikada elmi-pedaqoji işə başlayır.

Əziz Əliyevin fenomen bir şəxsiyyət kimi formalaşdığını təsdiqləyən universitet rəhbərliyi onun tibb fakültəsini bitirdikdən sonra Daxili xəstəliklər kafedrasında saxlanılması haqqında qərar qəbul edir. O, bu dövrdə özünü artıq püxtələşmiş, bacarıqlı bir təşkilatçı kimi də göstərə bilir və buna görə həkimlik fəaliyyəti ilə yanaşı, ona ən məsuliyyətlı itcimai və dövlət əhəmiyyətli işlər tapşırırlr. Gənc həkim tibb fakültəsini bitirdikdən sonra apardığı elmi-pedaqoji işlərlə yanaşı, 1928-1929-cu illərdə Xalq Səhiyyə Komissarlığında işə cəlb olunur və orada müalicə şöbəsinin müdiri vəzifəsini yerinə yetirir.

Görkəmli elm xadimi 1929-cu ildə Azərbaycan Kliniki İnstitutunun direktoru vəzifəsinə təyin edilir. Alim 1932-ci ilə qədər bu instituta rəhbərlik edir. 1930-cu il mayın 9-da Azərbaycan Dövlət Universitetinin tibb fakültəsi nəzdində Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutu (ATİ) yaradılır. ATİ-nin təşkil məsələsi çox mürəkkəb bir proses olduğundan mahir təşkilatçı kimi Əziz Əliyev bu mühüm prosesin icrasına cəlb edilir. O, 1932-ci il iyunun 1-dən 1938-ci ilə qədər institutun rektoru vəzifəsini böyük bacarıq və uğurla yerinə yetirir.

Çoxşəxəli fəaliyyət dairəsinə malik olan alim eyni vaxtda bir neçə vəzifənin öhdəsindən gəlirdi. O, müəyyən müddət ərzində Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun rektoru olmaqla yanaşı, Əczaçılıq İnstitutuna da rəhbərlik edir. 1937-ci ildə eyni zamanda həm ATİ-nin, həm də Bakı Dövlət Universitetinin rektoru vəzifəsində çalışır. Bir müddət Azərbaycan SSR Elmi-Tədqiqat Ortopediya və Bərpa Cərrahlığı İnstitutunun direktoru vəzifəsində də fəaliyyət göstərir. Bundan əvvəl isə 1934-cü ildə Bakı şəhər səhiyyəsində böyük problemlər olduğu vaxtlarda Əziz Əliyev oraya rəhbər təyin edilir. 8 ay ərzində Azərbaycanın paytaxtı epidemiya-dan xilas olur.

Onun rektorluğu illərində yeni yaranmış Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetinin maddi-texniki bazası çox zəif idi. Bakı Dövlət Universitetinin Tibb fakültəsində o dövrə qədər milli kadrları yetişdirilməsinə elə də ciddi diqqət göstərilməmişdi. Odur ki, Əziz Əliyev ATİ-yə rəhbərlik etdiyi ilk illərdə hər şeyi, demək olar ki, sıfırdan başlamalı olmuşdu. Tədris prosesini çətinləşdirən və milli həkim kadrların hazırlanmasına ciddi mane olan amillərdən biri də bu sahədə dərsliklərin, demək olar ki, hamısının xarici dillərdə olması idi.

Azərbaycan üçün peşəkar tibbi kadrları hazırlanması işində ən dilimizdə dərsliklərin yazılmasının müstəsna rolunu aydın görən Əziz Əliyev tibbin müxtəlif ixtisasları üzrə sərişətsi olan azərbaycanlı alimləri qısa müddətdə bir istiqamətdə səfərbər edir. Rus dilində olan tibbi kitablardan ən vacibləri Azərbaycan dilində nəşr olunur. O vaxtlar kitab nəşri üçün texniki təhzizat da yox dərəcəsinde idi. Buna baxmayaraq, Əziz Əliyev mümkünsüz görünən işlərin öhdəsindən layiqincə gəlirdi. Çox qısa müddətdə bu bacarıqlı təşkilatçının rəhbərliyi ilə Azərbaycan dilində 55 adda dərslik işıq üzü görür. Onlardan biri də görkəmli alimin özünün yazdığı "Klinik analizlər" kitabı idi.

Əziz Əliyev Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun nəzdində tibbi kitabxana da

yaradır. 1934-cü ildə "Tibb nəşriyyatı"nın da təməlini qoyur. Onun təşəbbüsü və redaktorluğu ilə ilk dəfə "Praktiki və nəzəri tibb jurnalı"nın nəşrinə başlanır. 1933-cü ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunda "Tibb kadrları uğrunda" adlı çoxtiraajlı qəzetin ilk nömrəsi çapdan çıxır. Əziz Əliyevin Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutuna rəhbərlik etdiyi 6 il müddətində burada 11 doktorluq, 30 namizədlik dissertasiyası müdafiə edilmişdi. O illərdə tibb sahəsində yetişən gənc alimlərimizin əksəriyyəti məhz milli kadrlar idi. Bu vətənpərvər dövlət xadimi hər il Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun son kurs tələbələrinin ən bacarıqlılarını Moskvanın və Sankt-Peterburqun məşhur ali tibb məktəblərinə ezam edir, onlara təcrübə toplanmaları üçün əlverişli şərait yaradırdı.

Onun fəaliyyət dairəsi cox geniş idi

Böyük alimin fəaliyyət dairəsi olduqca çoxşəxəli olub. Əziz Əliyev 1939-1941-ci illərdə Azərbaycan SSR Xalq Səhiyyə Komissarı vəzifəsində çalışdığı dövrdə respublikanın ən ucaqr rayonlarını kəndbəkənd gəzərək misilsiz xidmətlər göstərmişdir. O dövrdə Azərbaycanda tüğyan edən son dərəcə təhlükəli yoluxucu xəstəliklərdə qarşı mübarizə proqramı hazırlanıb və bu proqram dövlət səviyyəsində Əziz Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilib. Onun başçılığı ilə ölkədə xüsusi dispanserlər, şəhər və kəndlərdə 50 yerlik göz xəstəxanaları açılıb. Tezliklə traxoma, malyariya və digər xəstəliklərin qarşısı alınıb və bir çox ciddi infeksion xəstəliklərin kökü tamamilə kəsilib. Əziz Əliyevin təcrübəsi SSRİ Xalq Səhiyyə Komissarlığında müzakirə olunub və bu təcrübənin ittifaq miqyasında yayılması tövsiyə edilib.

Əziz Əliyev 1941-1942-ci illərdə Ordu hərbi şurasının üzvü kimi İrana ezam olunur, orada sovet qoşun hissələrinin siyasi komissarı vəzifəsində çalışır. Görkəmli dövlət xadiminin həyatındakı mühüm dövrlərdən biri də Dağıstana rəhbərlik etdiyi illərdir. Qonşu muxtar respublikanın ağır vəziyyətində - 1942-ci ildə Əziz Əliyevin Dağıstan vilayət partiya komitəsinin birinci katibi seçilməsi onun təkcə Azərbaycanda deyil, keçmiş SSRİ-də də böyük nüfuzə malik olduğunu sübut edir. Altı il bu vəzifədə çalışır və vilayətdə bütün sahələrdə böyük irəliləyişə nail olur.

Ulu Öndər Əziz Əliyevin 100 illik yubileyində böyük alimin, dövlət adamının ağır, məşəqqətli həyatının maraqlı məqamlarına da toxunmuşdu: "Onun həyatı heç də asan keçmirdi, maneələrlə, çətinliklərlə, özünə qarşı edilən bir çox haqsızlıqlarla rastlaşırdı. Əziz Əliyev mənə danışırdı ki, o, 1938-ci il repressiyasından möcüzə nəticəsində xilas olmuşdur. Onu sonralar, 50-ci illərin əvvəlində repressiya etdilər. İşdən çıxarıb Ortopediya və Bərpa Cərrahiyyəsi İnstitutunun direktoru təyin etdilər, amma tezliklə bu vəzifədən də çıxartdılar. Professoru, elmlər doktorunu, bu qədər xidmətləri olan bir insanı Sabunçu xəstəxanasına adi həkim göndərdilər və o, üç il orada işlədi. Bu, onun ovaxtkı rejimin bilavasitə Mircofər Bağirov tərəfindən həyata keçirdiyi repressiyalara məruz qaldığı dövr idi... Deməliyəm ki, mən özüm də bu repressiyadan əziyyət çəkmişəm... Ovaxtkı dövlət təhlükəsizliyi naziri general Yemelyanov

məni yanına çağırıb bu sözləri dedi: "Sən cavan və bacarıqlı işçisən. Leninqradda çox yüksək təhsil alıbsan, təhsili uğurla başa çatdırıbsan, sənin gələcəyin var. Ancaq sən Əziz Əliyevin ailəsi ilə bütün əlaqələri kəsməlisən, yoxsa biz səni işdən çıxarmalı olacağıq". 1953-cü ilin əvvəllərində general Yemelyanov yenidən məni yanına çağırdı və qəti şəkildə xəbərdarlıq etdi: "Əgər sən öz əlaqələrini kəsməsən, onda nəzərə al ki, işdən çıxarılaçaqsan, həm də nöinki işdən çıxarılaçaqsan, eyni zamanda ciddi şəkildə cəzalandırılaçaqsan". Artıq o vaxt bildirdim ki, hər şey ona doğru gedir ki, Əziz Əliyevi həbs etməli, onun ailəsini isə Mircofər Bağirovun göstərişi ilə buradan sürgün etməli idilər. Amma Allah kömək etdi. 1953-cü ilin martında Stalin öldü, həmin ilin yayında isə Mircofər Bağirovu əvvəlcə işdən çıxartdılar, sonra da həbs etdilər. Bütün bu müddətdə Əziz Əliyev Sabunçuda həkim işləyirdi və onu öz əvvəlki vəzifəsinə - Ortopediya və Bərpa Cərrahiyyəsi İnstitutunun direktoru vəzifəsinə yalnız 1954-cü ilin martında qaytardılar... Müttəhimlər kürsüsündə Mircofər Bağirovla birlikdə həmin general Stepan Yemelyanov da əyləşmişdi, o Yemelyanov ki, Əziz Əliyevlə əlaqə saxladığıma görə mənə iki dəfə xəbərdarlıq etmiş və məni danlamışdı. Ona 25 il həbs cəzası kəsdiilər. Görün tale necə olur. Sonralar, 70-ci illərdə mən MK-nın birinci katibi işləyərkən Yemelyanov öz cəzasını çəkiB Bakıya qayıtdı və mənə məktub yazaraq ona bəzi şəxsi işlərində kömək göstərməyi xahiş etdi. Həyat, bax belədir".

Görkəmli alim və dövlət xadimi I-II çağırış SSRİ Ali Sovetinin, I-III çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin, II çağırış Dağıstan MSSR-in Ali Sovetinin deputatı olub. Onun vətən və xalq qarşısındakı misilsiz xidmətləri yüksək qiymətləndirilib. İki dəfə "Lenin" ordeni, daha sonra "Qırmızı Əmək Bayrağı", "I dərəcəli Vətən müharibəsi" ordenləri, "Səhiyyə əlaçısı" döş nişanı, bir çox medal-lar, o cümlədən 1948-ci ildə "Moskvanın yaranmasının 800 illik" xatirə medalı və çoxsaylı fəxri fərmanlarla təltif edilib. 1960-cı ildə Əziz Əliyevə "Azərbaycan SSR Əməkdar həkimi" fəxri adı verilib.

Əziz Əliyev Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin katibi, Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin katibi, Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifələrində çalışdığı dövrlərdə də respublikada elmin, səhiyyənin, təhsilin inkişafına daim qayğı göstərmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev görkəmli dövlət və elm xadimi Əziz Əliyevin 110, 120 illik yubileylərinin keçirilməsi haqqında sərəncamlar imzalamış, alimin yubileyləri dövlət səviyyəsində qeyd edilmişdir.

İşıqlı missiyanın davamçıları

Əziz Əliyev böyük təşkilatçı, görkəmli dövlət xadimi olmaqla yanaşı, həm də çox qayğıkeş və gözəl ailə başçısı olmuşdur. Bu ailədən dünyəşöhrətli oftalmoloq-alim Zərifə xanım Əliyeva kimi şəxsiyyət çıxmışdır.

Görkəmli alimin oğlu, Əməkdar elm xadimi, professor Tamerlan Əliyev uzun illər Azərbaycan Tibb Universitetinin Daxili xəstəliklər kafedrasına rəhbərlik etmiş, yüksəkixtisaslı həkim kadrlarının hazırlanmasına böyük əmək sərf etmişdir. Qızı, Əməkdar incəsənət xadimi Güllərə xanım Əliyevanın Azərbaycan musiqisi-nin, incəsənətinin inkişafı və təbliğində böyük xidmətləri olmuşdur. Qızlarından Zəlifə Əliyeva uzun illər ATU-nun Göz xəstəlikləri kafedrasında aparıcı dosent vəzifəsində çalışmışdır, Dilbər xanım isə adlı-sanlı rabitəçi-mühəndis olmuşdur.

Oğlu, məşhur cərrah-onkoloq, dünya-nın bir çox ölkəsinin akademiyalarının, o cümlədən Rusiya Elmlər Akademiyası-nın, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası-nın həqiqi üzvü, keçmiş SSRİ Elmlər Akademiyasının Akademik N.N.Petrov adına mükafatına və diplomuna, eləcə də Azərbaycanın "Şöhrət" və "Şərəf", 1-ci dərəcəli "Vətənə xidmətə görə" ordenlərinə layiq görülmüş akademik Cəmil Əliyev hazırda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında tibb xidmətinin reisi vəzifəsini yerinə yetirməklə yanaşı, həm də Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin Milli Onkologiya Mərkəzinə, Əziz Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun Onkologiya kafedrasına rəhbərlik edir.

Böyük alim Əziz Əliyevin nəvə və nəticələri bu gün onun yolunu ləyaqətlə davam etdirirlər. Onun adına daşıyan nəvəsi, akademik Cəmil Əliyevin oğlu tibb üzrə elmlər doktoru, professor Əziz Əliyev hazırda İ.M.Səceenov adına Moskva Dövlət Tibb Universitetinin Bakı filiali-nin rektoru vəzifəsində çalışır, səhiyyə-mizin inkişafına yüksək töhfələr verir.

Əziz Əliyev Azərbaycan səhiyyəsi-nin, elminin inkişafında son dərəcə bö-yük xidmətlər göstərmiş bir şəxsiyyətdir. O, 1962-ci il iyul ayının 27-də vəfat etmiş, Fəxri xiyabanda dəfn olunmuşdur. Xalq belə nurlu, ışıqlı övladları ilə daim qürur duyur, onların xatirəsini sonsuz eh-tiram və hörmətlə yad edir.

Əhliman ƏMİRASLANOV, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı, akademik